

ZASŁUŻENI LEKARZE TORUŃSCY WE WSPOMNIENIACH

WYBRANE SYLWETKI Z XIX I XX STULECIA

REDAKCJA

LECH BIEGANOWSKI

WALDEMAR JĘDRZEJCZYK

Recenzenci
prof. dr hab. Krzysztof Mikulski
Zefiryn Jędrzyński

Redaktor prowadzący
Maciej Majewski

Redaktor techniczny
Ryszard Kurasz

Korekta
Iwona Vinnik
Magdalena Fordońska

Projekt okładki
Krzysztof Galus

© Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek

Wszystkie prawa zastrzeżone. Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Żadna jej część nie może być reprodukowana jakimkolwiek sposobem – mechanicznie, elektronicznie, drogą fotokopii itp. – bez pisemnego zezwolenia wydawcy. Jeśli cytujesz fragmenty tej książki, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło

Toruń 2016

ISBN 978-83-8019-287-4

Publikacja współfinansowana z budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz ze środków Miasta Toruń

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:
tel./fax 56 648 50 70, e-mail: marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek, ul. Lubicka 44, 87-100 Toruń
tel. 56 664 22 35, 56 660 81 60, e-mail: info@marszalek.com.pl, www.marszalek.com.pl
Drukarnia nr 2, ul. Warszawska 52, 87-148 Łysomice, tel. 56 678 34 78

Dr Wanda Błęńska [1911–2014]

MARIAN ŁYSIAK

Lekarka i misjonarka

W okresie międzywojennym przybyło do Torunia z Poznania dość liczne grono wybitnych lekarzy. Zaliczyć do nich można: dr. med. Zdzisława Stanisława Dandelskiego (1880–1954), uzdolnionego chirurga i organizatora szpitalnictwa toruńskiego, dr. w. n. lek. Józefa Antoniego Czyżaka (1897–1939), ginekologa i położnika, ordynatora Oddziału Położniczo-Ginekologicznego Szpitala Miejskiego i 8. Wojskowego Szpitala Okręgowego oraz dr. w. n. lek. Leona Konkolewskiego (1903–1958), internisty i anatomopatologa, byłego adiunkta Zakładu Anatomii Patologicznej Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego (UP). Pośród nich w roku 1934 na Oddziale Internistycznym Szpitala Miejskiego przy ul. Batorego 17 kierowanym przez dr. w. n. lek. Leona Konkolewskiego pojawiła się stażystka, absolwentka Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego dr. w. n. lek. Wanda Błęńska.

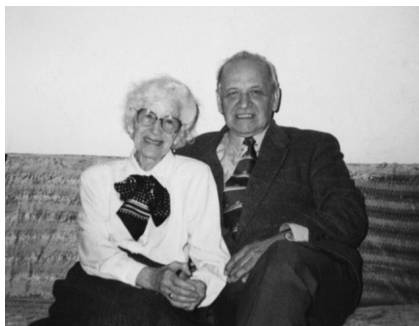

Dr w. n. lek. Wanda Błęńska

Urodziła się 30 października w Poznaniu w rodzinie nauczycielskiej Teofila Błęńskiego pochodzącego z Kociewia i matki Heleny z domu Brunsz z Kępna. Początkowo zamieszkiwała wraz z rodzicami przy u. Rycerskiej, która dziś nosi nazwę Franciszka Ratajczaka. Kiedy zachorowała jej matka, lekarz zalecił zmianę miejsca zamieszkania. Zmiana klimatu nie pomogła. Matka zmarła 1 lutego 1913 r., osierocając małą,

niespełna dwuletnią Wandę, jej siostrę Janinę i brata Romana. W roku 1920 ojciec przeniesiony został do pracy w szkolnictwie toruńskim. Początkowo pełnił funkcję wizytatora, a później powołany został do Komisji Edukacji Narodowej w Kuratorium Oświaty w Toruniu. Świadectwo dojrzałości Wanda otrzymała 20 czerwca 1928 r. w wieku 17 lat w Miejskim Gimnazjum Żeńskim przy ul. Wielkie Garbary. Jej brat Roman po ukończeniu studiów prawniczych pracował początkowo w Toruniu, a później w mieście studiów, w Poznaniu. W latach 1928–1934 Wanda studiowała na Wydziale Lekarskim UP, gdzie uzyskała dyplom z tytułem doktora wszech nauk lekarskich. Kiedy w roku 1927 powstało pierwsze w kraju Polskie Akademickie Koło Misjologiczne, wkrótce stała się aktywnym jego członkiem. Kuratorem Koła był lekarz i kierownik poznańskiej kliniki prof. dr hab. med. Adam Wrzosek. 3 września 1929 r. na wniosek Tadeusza Fedorowicza ze Lwowa została członkiem Zarządu Głównego Związku Akademickich Kół Misyjnych w Polsce. Pomagała także w redagowaniu pisma „Annales Missiologica”. W okresie 1934–1936 była stażową w Szpitalu Miejskim przy ul. Przedzamcze 10. Po stażu w Szpitalu Miejskim w Toruniu pierwszą pracę podjęła w filii Państwowego Zakładu Higieny przy ul. Słowackiego pod kierunkiem dr. med. Mariana Wawrzyńskiego. Zakład wcześniej mieścił się przy ul. Wały 15. Była to jedna z sześciu filii wojewódzkich w kraju. W 1936 r. odbyła na Uniwersytecie Warszawskim kurs z zakresu bakteriologii. W roku 1939 podjęła pracę w Szpitalu Morskim w Gdyni. Kiedy wybuchła wojna, została zmobilizowana i przydzielona do polowego szpitala na Helu. W czasie II wojny światowej kontynuowała pracę w Zakładzie Higieny w Toruniu, tyle tylko że jako Polka pracować mogła jedynie jako laborantka. Jej szefami byli trzej w kolejności lekarze niemieccy, z których najbardziej zapamiętała dwóch. Pierwszy nazywał się Krebs i przybył do Torunia z Marynarki Wojennej (*Kriegsmarine*). Miał opinię szefa surowego, oddanego idei narodowego socjalizmu. Drugi, dr med. Wilhelm Geiger, bakteriolog z Drezna, jako prawy człowiek szybko zyskał sympatię

personelu. O charakterze tej znajomości niech zaświadczy fakt, że po wojnie na zaproszenie swego szefa odwiedziła go w jego rodzinnym Dreźnie. Pracując w Zakładzie Higieny, związała się z działalnością konspiracyjną Armii Krajowej (AK), „Gryfem Pomorskim”. Zaprzysiężona w roku 1942, podjęła ścisłą współpracę z Janiną Bartkiewiczówną. Współpracowała również ze znaną w Toruniu konspiratorką Joanną Trejderowską-Gajewską (1917–2004) oraz lekarkami Zofią Kordylewską (1905–1981), ówczesną ordynator Oddziału Zakaźnego Szpitala Miejskiego przy ul. Przedzamcze 10 i Anną Dydyńską-Paszkowską (1902–1997), która na apel pierwszego komendanta Okręgu Pomorskiego SZP-WZW mjr. Józefa Ratajczaka jako jedna z pierwszych podjęła się organizacji służby sanitarnej. W lipcu 1942 r., będąc w 8 miesiącu ciąży, została aresztowana i osadzona w więzieniu w Gdańsku, gdzie urodziła trzecie dziecko. Rodzinie udało się je zabrać z więzienia i otoczyć opieką. Dr Paszkowską skierowano w dniu 1 grudnia 1942 r. do obozu w Stutthofie, który opuściła 24 kwietnia 1945 r., przed wkroczeniem Armii Czerwonej do obozu.

Na zdjęciu dr w. n. lek. Wanda Bieńska, obok autor biografii. Kwiecień 1998 r.

Przyjęła pseudonim „Szarotka”. Była między innymi łączniczką w AK-owskim „Gryfie Pomorskim”. Działała również w służbie sanitarnej. Ukrywała osoby poszukiwane przez gestapo, pomagała w wyjazdach torunian do Generalnego Gubernatorstwa, wykazywała zakażenia dudem lub czerwonką. W 1942 zmarł jej ojciec, pochowany w Toruniu. Kiedy lista komendantów „Gryfa Pomorskiego” wpadła w ręce gestapo 20 czerwca 1944 r., dr Bieńska została aresztowana. Z aresztu gdańskiego wykupili ją koledzy z AK i mogła wrócić do Torunia. Mimo braku tzw. glejtu zatrudnił ją ponownie dr Wilhelm Geiger. Zakład przeniesiony został do budynku Ubezpieczalni Społecznej przy ul. Uniwersyteckiej 17 i funkcjonował pod nazwą Deutsches Medizinal Untersuchungs Amt. Brat, Ro-

man Błęński, osadzony został w oflagu II C Woldenberg (Dobiegniew). W związku z planowaną u brata operacją wrzodu żołądka zdecydowała się udać do obozu w Woldenbergu (Dobiegniewie), by oddać krew. Zaskoczyła tym tamtejszy personel szpitala obozowego. Stan chorego uległ poprawie. Siostrę wysiedlono w okolice Jasła. 1 lutego 1945 r. po wkroczeniu Armii Czerwonej do Torunia objęła jako pierwsza po wojnie stanowisko dyrektora Szpitala Miejskiego na starówce przy ul. Przedzamcze 10. Organizowała personel, leki i opatrunki, zdobywała dla chorych żywność, a potem, kiedy już wszystko zaczęło jako tako funkcjonować, zgłosiła się do Państwowego Zakładu Higieny (PZH) w Łodzi. Po dwumiesięcznym pobycie przeniosła się do PZH w Gdańsku-Wrzeszczu, gdzie do końca 1946 r. prowadziła dział bakteriologii i serologii. Wykładała również w szkole pielęgniarstwa. Kiedy zaczęła się akcja UNRR-y (Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy) przekazywania dla kraju koni drogą morską do Gdyni, wpadła na pomysł odszukania brata. Już wcześniej dowiedziała się, że przeżył obóz w Woldenbergu i przebywa prawdopodobnie w Hanowerze. 9 listopada 1946 r. w łuku węglowym statku, gdzie od żołnierzy otrzymała płaszcz wojskowy i przykryta nim, wepchnięta do transportu za paczkami dotarła do Lubeki, a stamtąd dalej ciężarówką do Hanoweru. Brata zastała wyniszczonego, schorowanego, z objawami nawrotu choroby wrzodowej. Pielęgnowała go, leczyła, gdy tymczasem statek, którym zamierzała wrócić, odpłynął. 11 grudnia po procedurze denazyfikacji wcielona została do II Batalionu PWSK (Pomocniczej Wojskowej Służby Kobiet). W roku 1947 zmarł brat Roman. W Hamburgu odbyła pięcioletni kurs medycyny tropikalnej dla lekarzy. Rozpoczęła pracę w Szpitalu UNRR-a zorganizowanym przez zespół medyczny gen. Stanisława Maczka, podległym gen. Władysławowi Andersowi, gdzie prowadziła laboratorium. W roku 1947 wraz z jednostką przeniesiona została do Wielkiej Brytanii. W latach 1949–1950 pracowała w szpitalu Billercay-Essex koło Londynu zatrudniona na stanowisku asystentki. Podjęła studia na Wydziale

Medycznym Uniwersytetu w Liverpool. Tamże w 1948 r., będąc już w stopniu podporucznika, ukończyła kolejny dziewięcioletni kurs medycyny i higieny tropikalnej. Po kilku miesiącach pracy, sponsorowana przez królową angielską, skierowana została do Ugandy. Przez półtora roku Anglicy nie wyrażali jednak zgody na wydanie jej wize. Dzięki wstawianictwu wykładowcy z kursu w Anglii – prof. Davisowi – wizę otrzymała.

W Ugandzie zastała szpital dla trędowatych w budowie. Współpracując z Białym Ojcem przy budowie leprozorium, doznała rozczarowania. Rząd Ugandy nagle zawiesił środki na kontynuowanie budowy. Zdecydowała się przejść do leprozorium sióstr franciszkanek. Ta decyzja miała nieoczekiwane konsekwencje. Początkowo mała placówka prowadzona przez irlandzkie franciszkanki stała się w latach 1951–1994 pod jej kierownictwem nowoczesnym centrum leczniczym i szkoleniowym ze 100-łóżkowym szpitalem, wydzielonym oddziałem dziecięcym, zapleczem diagnostycznym, domami dla trędowatych i kościołem. W Bulubie współpracowali z dr Błęską także dr Bohdan Kozłowski, dr Wanda Marczak-Malczewska, dr Elżbieta Kołakowska i dr Henryk Nowak. To Centrum nosi dziś jej imię (Buluba Leprosy Centre, The Wanda Bleńska Training Centre). W ośrodku tym oprócz szkolenia dla lekarzy dr Błęska zainicjowała i zorganizowała kursy dla opiekunów nad trędowatymi (Leprosory Assistants Training Courses). Ośrodek w Bulubie kształcił średni personel medyczny nie tylko dla regionu Busogi, lecz dla całej Ugandy, a także Kenii, Tanzanii i Burundi. Nauka trwała 2 lata, a kurs dla pielęgniarek rok. Miejscowa ludność zwracała się do niej per „Dokta”. Po kilku latach pracy z trędowatymi dr Błęska dostrzegła zaróżowiony wykwit w okolicy prawego kolana. „Czyżbym się zaraziła?”, pomyślała z lękiem. Na szczęście skończyło się na strachu. Miała jednak podstawy do obaw, bo rękawiczki zakładała jedynie do operacji. Jak stwierdzała: „Chorych badałam zawsze gołymi rękami. Pacjent musi mieć zaufanie do lekarza, więc nie mogłam dać im odczuć, że się ich boję lub brzydzę”.

Po jakimś czasie do pracy pozyskała dawną serdeczną przyjaciółkę, towarzyszkę z działalności konspiracyjnej Janinę Bartkiewiczównę. Była ona rodowitą torunianką, urodzona 27 czerwca 1912 r. Od 11. roku życia była związana z harcerstwem. W okresie międzywojennym propagowała żeglarstwo wśród młodzieży szkolnej. Zasłynęła jako pierwsza kobieta – Polka – uczestnik regat na Bałtyku do Helsinek. Należała do twórców Harcerskiego Ośrodka Żeglarskiego w Funce nad Jeziołem Charzykowskim. W Ugandzie zajęła się rehabilitacją. Nawiązały kontakt z prof. Wiktorem Degą. Pierwsze buty ortopedyczne dla chorych wykonywał zakład szewski w Toruniu, produkując je według wypracowanych wzorów. Już na miejscu powstały trudności z odpowiednim surowcem. Materiałem podstawowym przez długie lata były opony samochodowe. Wykonywała je z niezwykłym pietyzmem i ofiarnością Bartkiewiczówna, zwana „butologiem”. W roku 1974 zachorowała niespodziewanie z powodu raka przelyku. W rok po operacji wróciła do Polski. Zmarła w Toruniu 9 września 1975 r. na rękach Wandy Błęńskiej, która na ogół wszystkie urlopy spędzała w Polsce, a najczęściej w Toruniu. Pochowana została na cmentarzu św. Jerzego przy ul. Gałczyńskiego. Generał Amin proponował im w swoim czasie obywatelstwo ugandyjskie, ale one odmówiły. Obiecywał oddać dla personelu jedną ze swoich rezydencji. Ostatecznie ją im przekazał. Jego obywatele tymczasem tysiącami ginęli z głodu w obozach śmierci. Stosunki zmieniły się po dojściu do władzy gen. Obote.

Dr Błęńska po 42 latach leczenia trędowatych powróciła w czerwcu 1992 r. na stałe do rodzinnego Poznania. W rok później odznaczona została przez prezydenta Wałęsę Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, a 5 października 1994 uzyskała tytuł doktora honoris causa Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Była laureatką wielu odznaczeń i patronatów (patrz odznaczenia i tytuły). Od wyjazdu jeszcze dwukrotnie odwiedzała Ugandę. Po raz pierwszy w roku 1993 podczas pielgrzymki Jana Pawła II do Afryki, a drugi raz rok później z okazji 60-letniej działalno-

ści leprozorium, które dzięki niej stało się znanym w świecie Centrum Leczenia Trądu.

Leczenie trądu na świecie i szczególnie w tej części Afryki miało już długą historię. Początkowo terapią kierowali zaklinacze i szamani. Jedną z ostatnich zastanych metod było stosowanie oleju chaulmoogrowego (z rośliny indyjskiej) doustnie, a także w bolesnych iniekcjach domięśniowych. Dr Błęńska miała szczęście rozpocząć leczenie nowoczesną metodą z użyciem preparatów sulfonamidowych. Współpracowała z instytutami w Mülchul w Anglii, Amsterdamie i Hamburgu. Używała takich preparatów jak: Thiosemicarbason, Hydrazyd, krem Etis, a później Clofemizynę, do dziś wartościowy lek. Stosowano też jako jedyny antybiotyk Rimampicynę oraz aktualnie również zalecany przez WHO – Sulfonamid DDS. Organizacja ta w jej opinii mniej interesowała się rewalidacją chorych. Aż jedna trzecia ozdowieńców pozostawała w różnorodnym inwalidztwie. Były to: porażenia kończyn, nekrozy, zimne ropnie i upośledzenia odporności. W Ugandzie spośród czterech pozostał tylko jeden szpital w Bulubie. Referencyjne było również leczenie gruźlicy. Po opuszczeniu Ugandy, ze względu na osiągnięty wiek emerytalny wielokrotnie zapraszana była na sympozja specjalistyczne w USA, Meksyku, Izraelu, Indiach itp. Jak wspomina jej koleżanka szkolna Janina Trejderowska-Gajewska: „Idea pracy misyjnej ujawniła się już wczasach szkolnych, a kolejne etapy jej życia konsekwentnie przybliżały ją do praktycznej realizacji tego, rzecz można, powołania. Gdyby miała na nowo się urodzić, powtórzyłaby swą działalność misyjną w Afryce, chociaż może udałoby się uniknąć popełnionych wtedy błędów”. Po powrocie do Poznania w roku 1993 i tu odnalazła swoje nowe powołanie. Wkrótce została Członkiem Rady Fundacji Pomocy Humanitarnej „Redemptoris Missio”, powstałej w 1992 r. Jej siedziba mieściła się przy Klinice Chorób Pasożytniczych i Tropikalnych Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Działalność Fundacji opierała się na dobrowolnych dotacjach przekazywanych przez osoby prywatne i instytucje. Jej ce-

lem były działania na rzecz ośrodków misyjnych w kraju i za granicą. Odbywała wykłady, odczyty i prelekcje dla różnych środowisk. Zmarła 27 października 2014 r. w wieku 103 lat. 3 grudnia 2014 r. na cmentarzu Jeżyckim przy ul. Nowiny żegnały ją tłumy poznaniaków.

Prof. dr hab. med. Jerzy Król z Instytutu Ortopedii i Rehabilitacji AM w Poznaniu, recenzując w przebiegu przewodu kandydatki do tytułu honoris causa, napisał: „Na płaszczyźnie działalności społeczno-misjonarskiej dr Błęńska jest osobowością formatu Matki Teresy z Kalkuty (laureatki Pokojowej Nagrody Nobla), na płaszczyźnie leczenia trądu i poświęcenia się sprawie trędowatych jest osobą równą dr. Schweitzerowi, uzyskując tytuł Matki Trędowatych. W dziedzinie profesjonalnej cieszy się prestiżem równym dr. Eduardo Brandtowi i innych najwybitniejszych leprologów współczesnych”.

Za zasługi wyróżniona została następującymi odznaczeniami i tytułami:

- „Bene merenti” (1984) oraz najwyższe odznaczenie przyznawane przez papieża osobom świeckim: Order św. Sylwestra od Papieża Jana Pawła II (3 kwietnia 2003);
- „Pro Ecclesia et Pontifice” od Papieża Jana XXIII (1961);
- Order Ecce Homo nr 038 (27 czerwca 2004);
- Krzyż Kawalerów Maltańskich;
- Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski nadany przez prezydenta RP Lecha Wałęsę (20 października 1993);
- Krzyż Kawalerów Maltańskich; Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski nadany przez prezydenta RP Bronisława Komorowskiego (26 października 2011);
- doktorat honoris causa Akademii Medycznej w Poznaniu (21 lipca 1994)
- Honorowe Obywatelstwo Miasta Poznania (29 czerwca 2001);
- Honorowe Obywatelstwo Ugandy przyznane przez prezydenta Amina;

- srebrny sygnet i tytuł „Medicus Nobilis” od Polskiego Towarzystwa Lekarskiego;
- medal pamiątkowy z okazji 75-lecia Szpitala Miejskiego w Toruniu;
- order Uśmiechu (29 lutego 2000) i wiele innych, do których zaliczyć należy:
- patronaty: Szkoły Społecznej w dzielnicy Piątkowo i Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Niepruszewie, a także Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Kowalach k. Gdańska i Oddziału Chorób Zawodowych i Toksykologii Wielkopolskiego Centrum Medycyny Pracy w Poznaniu (15 grudnia 1997) i inne.

Źródła

- Andrzejak A., Nawrocka M., Wasikowska-Trawińska A., *Śladami Dokty, Wanda Błęńska – nadanie imienia Piątkowskiej Szkole Uspołecznionej w Poznaniu*, Poznań 1997.
- Antonowicz K., *Konspiracyjna Służba Sanitarna w inspektoracie toruńskim w latach 1939–1945*, „Nowości”, 22.02.1993, nr 37.
- Doctor Honoris Causa Wanda Błęńska*, „Posnania” 1994, MCMXCIV.
- Florczak Z., *Buluba – opowieść o wiosce trędowatych w Ugandzie*, Poznań 1994.
- Florczak Z., *Dokta – opowieść o Wandzie Błęńskiej, lekarzu trędowatych w Ugandzie*, Poznań 1996.
- Forecka A., *Dr Wanda Błęńska ponad 45 lata leczyła tubylców w Ugandzie. Poświęciłam wszystko trędowatym*, „Na żywo”, 16.04.1996, nr 16.
- Informacje osobiste od dr w. n. lek. Wandzie Błęńskiej*, „Nowości”, 22.02.1993, nr 37.
- Kędzierska M., *Wanda Błęńska – lekarz trędowatych w Ugandzie*. „Biuletyn Informacyjny K-POIL w Toruniu” 1994, nr 2.
- Kostrzewski J., *Skrót referatu wygłoszonego w Tarnowie 10.10.1994. 75 lat Służby Sanitarno-Epidemiologicznej*, „Biuletyn Służby Sanitarno-Epidemiologicznej”, 15.11.1994, nr 1, Warszawa.
- Łysiak M., Przybyszewski K., *Anna Maria Dydyńska-Paszkowska (1902–1997)*, [w:] *Sylwetki lekarzy toruńskich XIX i XX wieku*, Toruń 2009, s. 125–127.

DR WANDA BŁEŃSKA [1911–2014]

Łysiak M., Przybyszewski K., *Zofia Kordylewska (1905–1981)*, [w:]
Sylwetki lekarzy toruńskich XIX i XX wieku, Toruń 2009.

Nawrocka M., *Iskierki Wandy Błęńskiej*, Poznań 2003.

Nawrocka M., *Jej światło. O życiu i dziele Wandy Błęńskiej*, Poznań
2005.

Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939–1945, cz. I, s. 106;
cz. III, s. 102; cz. IV.

Woy-Wojciechowski J., *Misjonarze zdrowia*, Warszawa 2010.